Oecumenicus Anton Houtepen: "Je kunt De Maaltijd niet als christenen tegen elkaar in of zonder elkaar vieren. Wie dat doet viert niet de eucharistie, maar de eigen identiteit."

Anton Houtepen: geleerd, gedreven en onvermoeibaar in de weer voor de oecumene. Op zijn veertiende verdiepte hij zich al in de Institutie van Calvijn. Als student leerde hij in Heidelberg niet alleen zijn vrouw, maar ook het lutheranisme grondig kennen. Als jong kapelaan in Breda droeg hij zorg voor gemengd gehuwden, zoals dat toen heette. En als aanstormend theoloog was hij destijds een van de drijvende krachten achter de Mariënburggroep. Thans is hij – na een buitengewoon arbeidzaam leven – hoogleraar oecumenica in ruste. Maar hij straalt alles uit behalve rust.

ONDANKS DE CHAOS HOOP HOUDEN

Waar heeft u uw oecumenische inspiratie vandaan?
"Wat me nog helder voor de geest staat is het oecumenische jongerencongres in 1964 in Utrecht – nog voordat de Raad van Kerken in Nederland was ontstaan. Dat congres was er een voorloper van. Oecumene zat toen duidelijk in de lucht. Er was een groot oecumenisch elan. Daar zijn velen van mijn generatie door aangestoken."

Uw vrouw is protestant; wat heeft u van haar geleerd?
"Daar heb ik eerlijk gezegd nog nooit zo over nagedacht. Wat heb ik nu precies van haar zelf geleerd en wat van de hele achtergrond die zij met zich meeneemt? Ze is kritisch over haar eigen afkomst. Dat is voor ons allebei heel belangrijk: om kritisch op je eigen traditie te zijn. Dat zou iedereen moeten zijn. Je moet niet klakkeloos accepteren wat je wordt voorgehouden. Leren is ook kiezen. Dat betekent dat je niet zomaar alles aanneemt. Zij moet bijvoorbeeld niets hebben van een predestinatie-leer, zeker niet als dat zou betekenen dat alles al vast ligt en je niet kritisch meer zou mogen zijn. Elk fatalisme is haar vreemd.
Er is zo'n lied, *Wat God doet dat is welgedaan*, maar daar kunnen wij niets mee. We hebben weinig op met starre hermeneutiek of met een verstarde verzoeningsleer, die Jezus kruislijden tot zelfovergave stileert. Wij gaan ervan uit dat elke mens een eigen verantwoordelijkheid heeft en dat er rekenschap van je wordt gevraagd. Dat zijn dingen die mijn gereformeerde schoonvader ook uitstraalde: innerlijke devotie, soms tot tranen toe bewogen, rentmeesterschap, eigen verantwoordelijkheid, trouw aan Schrift en belijdenis en de bevindelijkheid als antwoord daarop. Daar heb ik groot respect voor."

Wat is uw credo?
"Dat er hoop is voor de onderdrukten en redding uit de chaos. Vroeger had je het linkse engagement, maar de linkse ideologie werkte net zo onderdrukkend als de rechtse. Tegenwoordig moeten we allemaal weer onze eigen boontjes doppen. Dan ligt het gevaar weer op de loer van het recht van de sterkste.
Wat ik tegenwoordig mis is het engagement voor de armen en verdrukten, terwijl het toch zo belangrijk is, dat je niet alleen voor je zelf leeft, maar dat je opkomt voor gelijke rechten en gelijke verdeling voor iedereen op deze wereld. Naar mijn mening doen we daar tegenwoordig te weinig aan."

"De kritiek van de mensen moet door de leiding van de kerk voluit gehoord worden en dat moet rechtstreeks gaan, niet via een omweg."

Heeft u iets met psalmen?
"Absoluut. Ik ben ermee opgegroeid. De joodse psalmen zijn het gebed van de kerk. Ze zijn ook het gebed van Jezus. Denk maar aan de woorden van psalm 22, die Jezus uitriep in het passieverhaal. Ik heb laatst een retraite gegeven over het verband tussen het scheppingsverhaal en de psalmen. De psalmen zijn heel modern. Ze klagen, wenen en spreken van uitredding uit de benauwdheid van vijanden en de vloek van ziekte en dood en ook uit de chaos gehaald worden, die je er zelf van maakt. God schept leven, licht en ruimte uit de duisternis en de chaos die over ons heersen. Dat doet Jezus ook. Hij redt ons uit de chaos. En daarom hoeven we geen angst meer te hebben. Dat is precies het evangelie, de blijde boodschap."

Hebt u wel eens avondmaal gevierd?
"Vaak. Ook wel als voorganger. Daar heb ik geen enkele moeite mee, als er tenminste geen eenzijdige zware accenten gelegd worden op *de volkomen ver-*

moeite met vormen van avondmaalsmijding van sommige protestanten. Voor mij is de essentie van de maaltijd van de Heer drievoudig. Het gaat om de gedachtenis (wij eten en drinken zijn idealen in), het gaat om de bede om de Heilige Geest (je kunt niet zonder) en het gaat om de zending: we worden als gemeente de wereld ingezonden om de hoop levend te houden. Vieren moeten we samen doen. Je kunt De Maaltijd niet als christenen tegen elkaar in of zonder elkaar vieren. Wie dat doet viert niet de eucharistie, maar de eigen identiteit."

Welke viering heeft u het meest getroffen?

"Dat was geen kerkelijke viering, maar wel een heel bijzondere ervaring. We waren met een paar honderd mensen bijeen op een vuilnisbelt in Lima. Arme mensen, die leefden van het afgraven van de vuilnisbelt van de stad. Elke ochtend ging de plaatselijke priester van de parochie Santa Ana in Callao erheen en op die dag ik met hem. De priester zei: 'Laat ons doen zoals Jezus heeft gedaan', sprak de instellingswoorden uit en bad het Onze Vader. De mensen deelden hun karige brood en hun *chicha*, een rode maissapdrank. En uit aller mond klonk het *venceremos*, 'wij zullen overwinnen'. Die ervaring zal ik nooit vergeten. De hoop en de moed die uit de ogen van die mensen blonk, dat kan me nog ontroeren. Zo vier je pas op diaconale wijze de maaltijd van de Heer."

U sprak in het begin van de Mariënburg'groep'. Waarom niet van vereniging?

"Omdat ik eigenlijk niet voor de verenigingsvorm voel. De Mariënburggroep maakte zich met name sterk voor oecumenische samenwerking, voor bisschopsbenoemingen van onderop, voor een meer bevrijdende opvatting en een grotere persoonlijke verantwoordelijkheid inzake de seksuele moraal en voor het initiatiefrecht van de plaatselijke gemeente. Hoewel ik nog steeds voor de volle honderd procent de motieven en idealen van Mariënburg onderstreep en mijzelf tot de medeoprichters reken, ben ik van mening dat het niet goed is als er allerlei clubjes zijn (kerkjes in de kerk) die zich apart verenigen. De kritiek van de mensen moet door de leiding van de kerk voluit gehoord worden en dat moet rechtstreeks gaan, niet via een omweg."

Lukt dat ook?

"Ja zeker wel, maar het is wel buitengewoon jammer, dat de bisschoppen zich niet constructiever hebben opgesteld en niet beter naar de mensen hebben geluisterd. Er is in het evangelie en dus ook in Christus' kerk zoveel meer ruimte dan zij durven te nemen."

Wat vindt u als oecumenicus van de recente bisschoppensynode in Rome over de eucharistie?

"Aan de theologie van de eucharistie ontbrak werkelijk alles wat er vanuit de exegese en de vroege kerk, alsook vanuit het oecumenische gesprek (bijvoor-beeld de Lima-tekst van Faith and Order) in de laatste halve eeuw over de betekenis van de eucharistie te berde is gebracht. In plaats daarvan heel veel aandacht voor het waardig ontvangen van de eucharistie, de noodzaak van verzoening en biecht, de terugkeer van het besef van het heilige en van het mysteriekarakter van de viering, een pleidooi voor het herstel van de aanbiddingspraktijk. Heel veel aansporingen om toch vooral het sacrale karakter van de eucharistie hoog te houden en de aparte plaats van de priester en bisschop als celebrant zuiver te houden: liever zo weinig mogelijk woordvieringen onder leiding van pastorale werkers of catecheten en zeker geen ruim aanbod van communievieringen zonder priester, die trouwens communievieringen 'in afwachting van een priester' zouden moeten gaan heten.
Heel veel aandacht voor de vorm, weinig bezieling inzake de inhoud dus. Voor nieuwe kansen vanuit de oecumenische dialogen en vanuit de andere tradities geen enkele aandacht, met uitzondering dan van enkele vriendelijke verwijzingen naar de orthodoxe kerken van het Oosten. Het probleem van de toelating van gescheiden en hertrouwde gelovigen heeft geen enkele oplossing gevonden, evenmin als dat van de vraag naar ruimere normen voor intercommunie, voor liturgische inculturatie en het volledige herstel van de communie van brood en beker, zoals onder meer in de Lima-tekst bepleit werd. Wat mij betreft was die synode dus een gemiste kans."

Wat verwacht u van paus Benedictus XVI?

"Om eerlijk te zijn: niets."

Echt niet?

"Nee, echt niet. De wereldjongerendagen in Keulen hadden een veel te hoog adoratiegehalte, maar datzelfde fenomeen zie je ook op popfestivals. Het heeft niet zo veel met geloof te maken, meer met de behoefte van jonge mensen om een idool te hebben. En of dat nu een popster is of de paus… Dat wil niet zeggen dat ik niet vervuld ben met hoop en met verwachting uitzie naar de toekomst. Het gaat erom dat we altijd de hoop levend houden en rekenschap afleggen van de hoop die in ons is."

Margriet Gosker

BLOEMLEZING

"LIEFDE TUSSEN TWEE IS NIET VOLMAAKT, ZOLANG DE ÉÉN SPREKEND MET DE ANDER 'IK' ZEGT."

(Sari al-Saqati)